

Momenter til Belysning af
**Landarbejderspørgsmaalets Behandling i
fremmede Lande.**

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 29. Januar
1908 af Sekretær *H. Hertel**)

Der er ingen Tvivl om, at Arbejdernes materielle Livsvilkaar i væsentlig Grad ere forbedrede i det sidste halvhundrede Aar. Lønnen er mere end fordoblet, de vigtigste Fødemidler og Brugsgenstande ere faldne i Pris, Boligerne ere blevne langt bedre, Epidemiernes Voldsomhed er mildnet ved Lægevidenskabens Fremskridt o. s. v. Men netop i denne Fremgangsperiode har Misfornøjelsen vokset sig stærkere blandt de arbejdende Klasser end maaske i nogen tidligere Periode, en Misfornøjelse, der blandt Industriens Arbejdere blandt andet giver sig Udslag i en stærk politisk Bevægelse, blandt Landarbejderne i Udvandring til oversøiske Land eller Indvandring til Byerne. Bevægelsen blandt Arbejderne er international, og en fælles Grund til den maa sikkert for en væsentlig Del søges i den Omstændighed, at i vore Dage — i den almindelige politiske Valgrets, i Værnepligtens og Skolepligtens Tidsalder — ere Forestillingerne om Frihed, om Menneskeværdighed og lige Rettigheder trængte ned i de brede Samfundslag. Disse leve imidlertid endnu i en vis økonomisk Afhængighed og klassemæssig Isolation; der er saaledes et Modsætningsforhold mellem deres sociale Stilling og deres Ligheds- og Frihedsfølelse, og dette Forhold bidrager til den voksende Misfornøjelse.

*) Foredraget udgives her i en betydelig mere udvidet Skikkelse end den, i hvilken det blev holdt.

Men foruden dette etiske og psykiske Moment er der selvfølgelig en Mængde andre og forskellige Forhold, som gøre deres Indflydelse gældende. Naar saaledes Landarbejderen udvandrer til Amerika, er i de fleste Tilfælde Grunden vel nok den, at han dør haaber at faa sit brændende Ønske opfyldt: at eje et Stykke Jord; eller naar han flytter ind til Byen, er det vel som Regel, fordi han dør venter at naa, hvad der synes ham at mangle paa Landet: en større økonomisk Uafhængighed, en socialt set mere anset Gerning, et Liv, der kun er bundet af Arbejde til bestemte Tider, saaledes at han uden for disse er sin egen Herre og kan leve under fri og behagelige Former. Medens disse Grunde saa at sige forberede Landarbejderen til at bryde op, finder han en, om jeg saa maa sige, tilskyndende Grund hertil i de forbedrede Samfærdsels- og Forbindelsesmidler. Presse og Post sætte By og Land i levende Forbindelse, Landarbejderen erfarer hurtig, naar der er Trang til Arbejdskraft i Staden, og han finder Vejen til denne beredt for sig, Rejsen er hurtig, billig og bekvem.

Som vel bekendt er Bortvandringen fra Land til By et universelt Fænomen. Det gør sig gældende i den gamle og i den ny Verden, under de forskelligste Regeringsformer og Landbrugssystemer, lige saa godt i de slaviske og romanske som i de germanske og angelsachsiske Lande, i Stater med Beskyttelse og i Stater med Frihandel. Overalt føles det af Landbruget, og jo mere dette udvikler sig i intensiv Retning, desto stærkere føles det. Det er jo en Kendsgerning, at Landbrugets større Intensitet kræver en større Arbejdskraft, men Meningerne ere ofte afvigende om, i hvilket Forhold Intensiteten og Arbejdskraften staa til hinanden, og det er sjældent, at man kan finde vel begrundede talmæssige Angivelser af dette Forhold. Der foreligger imidlertid, mig bekendt, dels en dansk, dels 2 tyske Beregninger, hvis Angivelser ere ret slaaende.

I første Bind af »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 indtil Nutiden« gør J. B. K r a r u p efter anstillede, grundige Undersøgelser opmærksom

paa, hvorledes en endog yderst ringe Overgang til en mere intensiv Driftsmaade øjeblikkelig kræver flere Hænder. Efter Forholdene i Sydøstjylland at dømme*) passer det gammeldags Kobbølbrug der, hvor Landbefolkningens Antal paa 1000 Tdr. Land udgør (for at bruge runde Tal) 100, medens der til Driften af det ældre Kobbølbrug skulde udkræves henimod 200, til Driften af det nyere Kobbølbrug 250 og til Driften af Overgangskobbølbruget 300 Individier. Man kunde af disse Tal fristes til at antage, udtaler Forfatteren, at for hver 5 pCt., der af Agermarken inddrages under det besaaede Areal, skal Landbefolkningen stige med 50 Individier paa hver 1000 Tdr. Land.

En tysk Forfatter, Dr. B e n s i n g*), har beregnet, hvorledes Arbejdet, naar der ikke benyttes Maskiner, fordeles sig til den egentlige Markdrift paa en Ejendom paa 60 ha (ca. 108 Tdr. Ld.) under det gamle Trevangbrug (I), under Kobbølbruget (II) og under et Veksølbrug med intensiv Roedyrkning (III). Han kommer til, at der anvendtes i alt af Arbejdsdage:

under	Sommer	Vinter	Hele Aaret
I	262	450	712
II	1199	416	1615
III	2608	571	3179

Fremgangen i Intensitet lægger altsaa Beslag paa en langt større Arbejdskraft, men Meranvendelsen finder saa godt som udelukkende Sted om Sommeren. Dette Forhold forklarer, siger Forfatteren, at baade Landmændene kunne beklage sig over Mangel paa Arbejdskraft (nemlig om Sommeren) og Arbejderne over Mangel paa Arbejde (nemlig om Vinteren).

En anden tysk Forfatter, Dr. D e t t w e i l e r, har for

---

*) Landbrugets Udvikling i Danmark, I, S. 129. Undersøgelser fra andre Dele af Landet synes at bekræfte Resultatet fra Sydøstjylland, jvnfr. saaledes IV B., S. 62.

**) »Die Einfluss der landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft«.

nylig udgivet en ret omfangsrig Bog om Arbejdsforholdene i Landbruget i Mecklenborg-Schwerin*). De Resultater, Forfatteren kommer til, ere byggede paa Spørgeskemaer, han har udsendt til en Række Landmænd. Forfatteren danner sig et Fællesmaal, en »Arbejdsmaaned« paa 25 Dage, og iblandt de Slutninger, han drager af det foreliggende Materiale, skal her kun fremhæves, at der paa et Græsningsbrug (Weidewirtschaft) kommer 77,9 »Arbejdsmaaned« pr. 100 ha, paa et Brug med 10—20 pCt. Hakkefrugt uden Sukkerroer 97,4 »Arbejdsmaaned«, paa et Brug med Dyrkning af Sukkerroer mindre end 5 pCt. 140 »Arbejdsmaaned«, med 10—20 pCt. Sukkerroer 151,8 »Arbejdsmaaned« og med 20 pCt. og derover af Sukkerroer 209,0 »Arbejdsmaaned«. At Græsningsbruget kræver den mindste Anvendelse af Arbejdskraft og Rodfrugtbruget den største, er ikke noget nyt, men nyt er det talmæssige Bevis for, at enhver Udvidelse af Dyrkningen af Sukkerroer medfører en anselig Stigning i Benyttelsen af menneskelig Arbejdskraft, ja, at denne Stigning kan føre til Anvendelsen af næsten 3 Gange saa megen Arbejdskraft paa det samme Areal!

Det evropæiske Landbrug staar her over for et af dets vanskeligste Spørgsmaal: paa den ene Side den næsten over alt herskende Mangel paa tilstrækkelig Arbejdskraft, paa den anden Side den af de økonomiske Forhold nødvendiggjorte Forøgelse af Udbyttet ved intensiv Kultur. Hvad Gavn har Landbruget af Landbrugsvidenskabens Fremgang, af den stærke Udvikling, der finder Sted i Planteproduktions-Læren, naar det mangler de nødvendige Kræfter til at overføre Videnskabens Erfaringer i Virkeligheden? Er det evropæiske Landbrug med den forhaandenværende Arbejdskraft overhovedet i Stand til at bringe det egentlige Agerbrugs Udbytte til at stige saa højt, som Tekniken i vore Dage tillader det? Ja skulde, hvad der vel ingenlunde er usandsynligt, Tilbudet af Arbejdskraft yderligere aftage, vil en Tilbagegang i Land-

*) »Die Handarbeit in der Landwirtschaft«.

brugets Intensitet vistnok være uundgaaelig. En saadan Tilbagegang har, som bekendt, allerede fundet Sted i det engelske og belgiske Agerbrug.

Det er derfor forstaaeligt, at Spørgsmaalet om Landbrugets Arbejdskraft allerede i en Del Aar har været drøftet i Udlandet, og for mere end en halv Snes Aar siden blev der i Preussen og England vedtaget Love, der tog Sigte paa at dæmme op for Landarbejdernes Bortvandring. Først i de seneste Aar er imidlertid Spørgsmaalet blevet højaktuelt i de fleste evropæiske Lande, inden for de forskellige Landbrug hører det til de Sager, der staar øverst paa Dagsordenen, ligesom det er taget op til Behandling i ikke faa lovgivende Forsamlinger. Da Spørgsmaalet ogsaa for det danske Landbrug er af stor Vigtighed, har Landhusholdningsselskabets Præsidium ment, at det kunde have sin Interesse at faa en nærmere Redegørelse for, hvad man i Udlandet har iværksat, eller hvad man har paatænkt eller foreslaaet af Forholdsregler mod Landarbejdmanglen. For at fremskaffe saadanne Oplysninger henvendte Landhusholdningsselskabet sig blandt andet til forskellige af de danske Residenter og Generalkonsuler i Udlandet, der med stor Beredvillighed have bistaaet Selskabet med Tilvejebringelsen af det nødvendige Materiale til Sagens Belysning eller selv have belyst den. Der er her al Grund til at bringe Selskabets forbindtlige Tak til følgende Herrer: Generalkonsul *A m u n d s e n*, Kristiania, Generalkonsul *d e B r o c k d o r f f*, Antwerpen, Vicekonsul *E n g e l s t e d*, Paris, Generalkonsul *F a b e r*, London, Generalkonsul *H e c k s c h e r*, Stockholm, Generalkonsul *L e e r b e c h*, Rotterdam, Chargé d'Affaires, Greve *M o l t k e*, Rom, og Generalkonsul *W i e s e n b u r g*, Wien. Uden disse Herrers værdifulde Bistand vilde Selskabet ikke have været i Stand til at redegøre for Sagens Stilling i de forskellige Lande.

Det er en Bearbejdelse af det Materiale, Selskabet har tilvejebragt, jeg skal have den Ære at fremlægge i Aften.

Sverige udvikler sig som bekendt mere og mere til at blive et typisk Industriland, og Fabriksvirksomhed lægger hvert Aar Beslag paa stedse flere Mennesker. Dels af denne Grund, dels fordi Udvandringen er stor*), og det særlig er Befolkningen fra Landdistrikterne, der drager bort, har Landbruget længe lidt under manglende Arbejds-kraft. Saa tidligt som i 1870'erne drøftede man i Sverige Betimeligheden af at skaffe Landarbejderne Smaabrug, og allerede i 1891 rettede begge Kamre et Andragende til Kronen om at anstille Undersøgelser over, hvor vidt det ved Statens Hjælp var muligt at hjælpe Arbejderne til Erhvervelsen af Smaalodder. I Andragendet fremhæves, at dette ikke blot vil give de sociale Forhold Fasthed og Stædighed og medføre en bedre Udnyttelse af de i Jorden slumrende Kræfter, men at det ogsaa for de store Ejendomme vil være en betydelig Fordel at have en fast, bostående Stamme af Arbejdere i deres Nærhed. Følgen af dette Andragende blev en kongelig Resolution af 25. Septbr. 1891, der paabød Nedsættelsen af en Kommission — Jordbrukslægenhetskommité — til at undersøge og fremkomme med Forslag om, hvorledes man ved Statens Hjælp kunde muliggøre det for de ubemidlede Klasser at erhverve sig Smaabrug. Kommissionens Betænkning gik i det væsentlige ud paa, at dette Maal skulde søges naaet ved Statsdomænernes Udstykning og Dannelsen af en Mængde Smaaejendomme i de nordlige Len. En Forordning af 1896 henviste derefter Domænebestyrelsen til, hvor Forholdene egnede sig derfor, af Domænerne at udparcellere og bortsælge Smaalodder til Arbejdere.

Paa Grundlag af denne Forordning blev der i Aarene 1896—1900 i et og alt udfærdiget 217 Købebreve paa Smaaejendomme. Den trufne Foranstaltning var med andre Ord ganske betydningsløs! I 1899 blev Sagen derfor paany bragt frem i Rigsdagen fra ikke mindre end 5

---

*) Der udvandrede fra Sverige af svenske Undersaatter i 1902: ca. 29,000, i 1903: 30,000, i 1904 ca. 15,200.

forskellige Sider, og i stærke Udtryk paakaldtes Statens finansielle Bistand til at skaffe baade Landets og Byens Arbejdere Smaalodder og Smaahjem. I Motiverne til disse forskellige Forslag fremhæves, at kun ved at skabe Mulighed for Landarbejderne til at erhverve Smaalodder vil man paa virksom Maade modvirke Byernes Tiltrækning, opretholde den nødvendige Ligevægt mellem Land og Stad og raade Bod paa det store Landbrugs stedse føleligere Mangel paa den nødvendige Arbejdskraft. Regeringen stillede sig velvilligt til Sagen, og den nedsatte samme Aar en Kommission, den saakaldte *Egnahemskommité*, til at undersøge og udrede Spørgsmaalet. Denne Kommission fremkom med en meget udførlig Betænkning, der ligger til Grund for *Loven af 17. Juni 1904*.

Hovedbestemmelserne i denne »*egna hems*«s Lov ere følgende: For Aarene 1905—09 stiller Staten et Beløb af indtil 10 Mill. Kr. til Raadighed for de enkelte Provinsers Husholdningsselskaber samt til Aktieselskaber og Foreninger, som dannes for at hjælpe Arbejderne til at erhverve egne Hjem. Laan maa kun gives til uberygtede Arbejdere, Mænd eller Kvinder, der have svensk Indfødsret og hovedsagelig ernære sig af legemligt Arbejde, der ikke helt savne Midler til at hjælpe med til at danne egne Hjem, men som dog trænge til en Haandsrækning, og som ikke ere under 25 eller over 50 Aar. Laan kan gives baade til Ejendomme med Jordtilliggende (»jordbrukslägenheter«) og til Ejendomme uden Jord (»bostadslägenheter«); dog maa de første ikke have en højere Værdi end 5000 Kr. og de sidste end 3000 Kr. I 1906 bleve disse Beløb imidlertid forhøjede til henholdsvis 6000 og 4000 Kr. Laanene ydes fra mindst Halvdelen til højst $\frac{5}{6}$ af »jordbrukslägenheternes« og $\frac{3}{4}$ af »bostadslägenheternes« Værdi, og de forrentes med $3\frac{6}{10}$ pCt. p. a. Hvert Laan deles i de 2 lige store Dele, en Amortisationsdel og en staaende Del. Af den første Del erlægges for Ejendomme med Jord en Annuitet af 6 pCt. og af Ejendomme uden Jord 7 pCt., hvoraf regnes som Rente $3\frac{6}{10}$ pCt. af det ikke af-

betalte Kapitalbeløb af Amortisationsdelen. Den første Kapitalafbetaling skal finde Sted, naar der er gaaet 3 Aar fra Udgangen af det Kalenderaar, i hvilket Laanet er modtaget fra Statskontoret. Laanets staaende Del kan ikke opsiges, før Amortisationsdelen helt er afbetalt, og Opsigelsesfristen skal være 6 Maaneder. Men i alle Tilfælde skal den staaende Del af Laanet være indløst inden 5 Aar efter, at den sidste Indbetaling af Amortisationsdelen har fundet Sted. Ved denne Ordning bliver Amortisationstiden 26 Aar, medens hele Laanet vil være tilbagebetalt senest efter 31 Aar.

Medens i Danmark Landarbejderne faa direkte Laan af Staten, ere i Sverige Husholdningsselskaberne og de i dette Øjemed særlig oprettede Aktieselskaber og Foreninger Mellemed. Hidtil har Gennemførelsen af Loven hovedsagelig ligget hos Husholdningsselskaberne, af hvilke der er 26, som Regel et for hvert Len, der staa i nøje Forbindelse med Landbefolkningen. Lovens Virkninger faa derved et endnu stærkere landøkonomisk Præg, end det har været paatænkt, det var nemlig Lovgivningsmagtens Hensigt, at Bestemmelserne i lige Grad skulde komme saa vel Land- som Byarbejderne til Gode. Husholdningsselskaberne have vedtaget at gaa frem paa ensartet Maade m. H. t. Uddeling af Laan, de give som Regel kun saadanne til Oprettelsen af ny Smaaejendomme, og de lade i Almindelighed Oprettelsen af landøkonomiske Lodder have Fortrinet frem for Oprettelsen af Bolighuse. De udelukke vel ikke direkte Laan til Industriadbejdere, da dette vilde være i Modstrid med Loven, men praktisk talt er denne overvejende bleven en landøkonomisk Foranstaltning, idet langt den største Del af Laanene gennem Husholdningsselskaberne ere fordelte til smaa Landbrug*). Imidlertid er der i Rigsdagssamlingen 1907 op-

---

*) I det »reglement«, som »Malmöhus läns hushållningssällskap« har vedtaget vedrørende Laanene, hedder det bl. a., at Jordbrugsarbejdere skulle have Fortrinsret frem for Industriadbejdere, og

rettet en ny Fond, »jordförmedlingsfonden«, paa 2 Mill. Kr. i det Øjemed at sætte Husholdningsselskaberne, Aktieselskaber og Foreninger, som have til Formaal at fremme Oprettelsen af »egne Hjem«, i Stand til i Løbet af Aarene 1908 og 1909 at indkøbe saadanne større Omraader paa Landet eller i *Byernes Udkaanter*, der kunne faas billigt og egne sig for Udstykning til »egne Hjem«. Statslaanet, der forrentes med 4 pCt. p. a., maa højst beløbe sig til $\frac{4}{5}$ af Købesummen.

Det er selvfølgelig endnu for tidligt at udtale sig om Virkningerne af Loven af 1904. Et er umidlertid sikkert, der gøres stærkt Brug af dens Bestemmelser, idet der er bevilget Husholdningsselskaberne Laan til over 4 Mill. Kr. i 1905 og over 3 Mill. Kr. i 1906.

I Følge Oplysninger fra Generalkonsul *H e c k s c h e r* er der i de fleste svenske Len i den nyeste Tid oprettet *Arbejdsgiverforeninger*. Bevægelsen er endnu for ung til, at der kan paavises en fast Plan for disses Virksomhed, der til en Begyndelse synes at gaa ud paa at indsamle Materiale, bl. a. til en Bedømmelse af Arbejdsforholdene. Det antages, at der heraf vil følge Foranstaltninger, der søge at afhjælpe Mangelen paa Arbejds-kraft.

Fremdeles maa nævnes *Arbejdsanvisnings-Organisationerne*. Disse ere af forholdsvis ny Dato, de første oprettedes i 1902, nu findes de i 9 Byer, og flere forberede Oprettelsen af Kontorer for Arbejdsanvisning. Hidtil har deres Betydning for Landbruget været forholdsvis ringe*), men nu synes det, at der i Fremtiden ogsaa for Landbrugets Vedkommende vil blive gjort langt stærkere Brug af den offentlige Arbejdsanvisning end hidtil. Den svenske Regering har nemlig gjort Skridt til at bringe den offentlige Arbejdsanvisning for

---

at den, der vil erhverve en Bolig med Jord, skal gaa forud for den, der blot vil erhverve sig en Bolig.

*) Kontorerne anviste i 1906 31,148 Personer Arbejde, af hvilke 2135 fik Beskæftigelse i Landbrug og ved Skovdrift.

hele Landet i System under en central Ledelse; i 1906 søgte og fik Regeringen en Bevilling paa 15,000 Kr. til forberedende Undersøgelser, og atter i 1907 bevilgedes der paany 15,000 Kr. hertil. I Motiverne til Regeringsforslaget af 1906 fremhæves det bl. a., at Arbejderstrømmen fra Landet til Byerne paa Tider, da Byerne slet ikke have Brug for Tilførsel af Arbejdskraft, er til lige stor Skade for Samfundet og Individerne, at en stor Del af de indvandrede Arbejdere ret snart lære at sætte Pris paa de Vilkaar, de have opgivet, og at Arbejdsanvisnings-Kontorerne saa langt fra at forøge Indvandringen til Byerne tværtimod hæmmer denne. »Over alt har det i Virkeligheden vist sig — hedder det —, at Jordbrugerne i de omliggende Bygder gennem disse Anstalter i stedse større Udstrækning have kunnet erhverve tilbage til Landet den overflødige Arbejdskraft, der uafhængig af Anstaltens Virksomhed, som en Følge af økonomiske eller andre sociale Aarsager, har klumpet sig sammen i Stæderne. Og i samme Grad en udviklet Organisation, der tager særligt Hensyn til Landbrugets Trang, er bleven gennemført i visse Lande, har den offentlige Arbejdsanvisnings-Virksomhed vist sig at være et godt Middel til at afhjælpe de nu raadende, særlig for Landmændene følelige Misforhold med Hensyn til Udbud af og Efterspørgsel efter Arbejdskraft. Det bør i denne Sammenhæng paapeges, at der som Regel ikke her behøver at være forskellige Interesser mellem Land og By, fordi Overflod paa Arbejdere i Stæderne — med deraf følgende Arbejdsløshed, forøgede Fattigbyrder o. s. v. — viser sig at være lige saa konstant som Landbygdernes Mangel paa Arbejdskraft. Baade for Stad og for Land er det af Vigtighed, at der herigennem tilvejebringes en Udjævning og Regulering, ligesom den arbejdsløse sædvanlig vil foretrække Arbejde paa Landet for Arbejdsløshed og Nød i Byen.« Opgaven maa følgelig, slutter Kommissionen, stilles saaledes, at man dels understøtter Oprettelsen af upartiske, offentlige Arbejdsanvisnings-Anstalter paa Egne, hvor de lokale Myndigheder

finde det hensigtsmæssigt, dels og frem for alt ordner Virksomheden ved slige Anstalter efter en fælles Plan og med Samvirken mellem dem indbyrdes samt efter saadanne Grundsætninger, at alle Interesser, Industriens saa vel som Landbrugets, Byernes saa vel som Landets, blive varetagne.

Det er Kommercekollegiet og specielt dettes Afdeling for Arbejdsstatistik, hvem Opgavens Løsning foreløbig er betroet. I December 1906 afholdt Kollegiet et Møde med Repræsentanter for de alt oprettede Arbejdsanvisningsanstalter og en Del Næringsdrivende, deriblandt flere Landmænd, og i August 1907 afholdtes et nyt Møde om Sagen. Paa disse Møder vedtog man en fælles Plan for Anstalterne og fastslog Hovedtrækkene i og Formerne for Samarbejdet mellem dem, ligesom Statens Andel i Virksomheden blev nærmere præciseret. Med Forbigaaelse af Arbejdsplanens Enkeltheder skal her kun nævnes, at man udtalte sig for Ønskeligheden af en hele Landet omfattende Arbejdsanvisning, ordnet under Samvirken med Amsraadene, Husholdningsselskaberne og Bykommunerne, og man opfordrede Kommercekollegiet til at pleje yderligere Forhandlinger med Landbrugets Repræsentanter og Anstalternes Ledere for derefter at udarbejde Forslag til en mere gennemført Organisation af Arbejdsanvisningen for Landbrugets Vedkommende. Man vedtog fremdeles, at Statens Understøttelse til de fremtidige Anstalter bør finde Sted til Udgifter til Porto, Telefonabonnement, Telegrammer, interurbane Telefonsamtaler og Trykning af Blanketter m. m. Endelig vedtog man, at der bør udarbejdes og paa hensigtsmæssig Maade omdeles saakaldte Vakancelister om ledige Pladser og ledig Arbejdskraft, at de Arbejdssøgende bør have Moderation paa deres Rejser, at man i stort Omfang bør henlede Befolkningens Opmærksomhed paa Sagen o. s. v.

I Landbrugskredse har man alt gjort Skridt for at møde den saaledes rejste Bevægelse for en hele Landet omfattende Organisation af Arbejdsanvisningen. Saaledes

har Østergötlands Lens Amdsraad foreslaaet at oprette en offentlig Arbejdsanvisning med Hovedkontor i Linkøping og Afdelingskontorer paa en Række mindre Pladser samt foreløbigt at anvende et Beløb af 12,000 Kr. hertil. Samtidig er der rettet Henvendelse til Landets samtlige Overøvrigheder for at vinde Tilslutning til Planen hos de øvrige Amdsraad. Skønt der endnu, da dette skrives, ikke foreligger endeligt Svar paa disse Henvendelser, kan det dog altsaa siges, at Spørgsmaalet om en for Land og By gennemført Arbejdsanvisning er optaget til alvorlig Drøftelse i Sverige.

Endelig bør endnu omtales de Bestræbelser, der i den nyeste Tid have rejst sig for at modarbejde den store Udvandring fra Sverige. Saaledes har Staten ansat en Regeeringskommissær, der først og fremmest skal søge at urede Aarsagerne til denne, og ved privat Initiativ er der blevet oprettet en »Nationalforening mod Emigrationen«. Af en af denne i September Maaned 1907 udsent Rundskrivelse fremgaar, hvorledes den tænker sig Opgaven lagt til Rette, og i dens Plan indgaar bl. a. at støtte Landbruget i Retning af Arbejdsanvisning og Tilførsel af Arbejdere. Der agtes oprettet en Række Oplysningsbureauer rundt om i Landdistrikterne — særlig i Egne, fra hvilke Udvandringen er stor— og et Hovedbureau i Stockholm. Fra Bureauerne skal man følge Arbejdsmarkedet i hele Landet samt vedligeholde Forbindelser med Arbejdsanvisningsanstalterne, med Husholdningsselskabernes »egne Hjem« Udvalg, med Arbejdsgiverne o. fl. i det Øjemed at forskaffe ledig Arbejdskraft en passende Anvendelse, hjælpe med ved Berigtigelse af Adkomst til mindre Ejendomme, bidrage til Indkøb og Uddeling af Jord til Smaabrugere m. m. Endelig vil Foreningen arbejde for, at Svenske i Udlandet, frem for alt i Amerika, vende tilbage til Moderlandet.

I Norge var Husmandsklassen tidligere Landets vigtigste Arbejderklasse. Ved »Husmænd« forstaar man

i Norge Personer af Landarbejderklassen, der drive en under en selvstændig Landejendom hørende Jordlod og herfor paatage sig en bestemt Arbejdsforpligtelse til Ejeren eller Forpagteren — den norske Husmand svarer altsaa nærmest til den svenske »torpare«. Antallet af Husmænd er i de sidste halvthundrede Aar gaaet stærkt tilbage, i 1850 var deres Tal ca. 67,000, i 1890 kun ca. 29,000, og i den nyere Tid er det blevet mere og mere almindeligt, at det norske Landbrug drives ved Hjælp af faste Tjenestefolk og Daglejere. Man har i Norge i høj Grad beklaget Husmandsvæsenets Tilbagegang, idet Husmandsstillingen, knyttet som den er til Brug og Besiddelse af Jord, medfører et langt fastere Forhold til Arbejdsgiveren end det løse Kontraktsforhold, men man har ikke gjort noget for at søge Husmandsvæsenet opretholdt. Grunden til dets Opløsning har man søgt i, at den gamle Husmandslov af 24. Septbr. 1851 ikke giver Parterne tilstrækkelig Frihed til at indrette deres Kontrakter i Overensstemmelse med Nutidens Forhold, og i 1896 fremsatte nu afdøde Landbrugsdirektør Smitt et Forslag, der gik ud paa at indføre en større Kontraktsfrihed for Husmændene. Men dette Forslag resulterede ikke i nogen Forandring af Husmandsloven og Husmandsvæsenet, og de egentlige Husmænds Antal gaar stadig tilbage.

Efterhaanden som Husmændene gik over til at blive jordløse Landarbejdere og Manglen paa tilstrækkelig Arbejdskraft blev stedse føleligere, opstod i Norge Tanken om at søge Arbejderforholdene reformerede ved at skabe en Klasse Landarbejdere med Selvejerjord. Efter at denne Tanke var fremkommet paa forskellige Landbrugsmøder i 1880'erne og Begyndelsen af 90'erne, blev der i 1894 fremsat et Forslag for Stortinget, der førte til Oprettelsen af »Jordindkøbsfonden«, der skulde hjælpe ubemidlede til Anskaffelsen af egne Hjem. Staten stillede en Sum af indtil 200,000 Kr. til Kommunernes Raadighed til Indkøb af Jord, der til Indkøbspris skulde overlades ubemidlede i Parceller paa højst 500 ar (altsaa ca.

9 Tdr. L.) dyrkelig Jord. Samtidig oprettedes en anden Fond, »Huslaanefonden«, der stillede et Beløb af indtil 800,000 Kr. til Kommunernes Raadighed for at udlaanes til ubemidlede til Opførelse af egne Boliger. Men disse Foranstaltninger drog ikke nævneværdige Følger efter sig, selv ikke da Jordindkøbsfonden blev forhøjet til 500,000 Kr. og Huslaanefonden til 3 Mill. Bortvandringen vedblev og Manglen paa tilstrækkelig Arbejdskraft blev stadig føleligere. Der blev da i 1899 nedsat en kongelig Kommission for at tage Arbejderspørgsmaalet under indgaaende Overvejelse.

I sin udførlige Betænkning udtaler denne Kommission, at der fra Samfundets Side maa tages kraftige Forholdsregler til at forbedre Jordbrugsarbejdernes Stilling, hvis ikke disses Antal skal formindskes saaledes, at det norske Jordbrug bliver vanrøgtet af Mangel paa Arbejdshjælp og Landdistrikterne blive lammede baade i økonomisk Evne og i Arbejdsdygtighed. Det gamle Husmandsforhold kan ikke mere opretholdes, der maa kaldes en ny Landarbejderklasse til Live, men dette vil kun kunne lykkes derved, at man skaffer Arbejderne Jordbesiddelse. Hertil er Statens Medvirken aldeles nødvendig, Staten maa ved Hjælp af særegne Foranstaltninger systematisk søge at fremme Dannelsen af en jordbesiddende Landarbejderstand. Kommissionen foreslaar 2 saadanne Foranstaltninger: 1) Oprettelsen af en Arbejderbrug- og Boligbank til Fortsættelse og Udvidelse af den Laanevirksomhed, som var begyndt gennem Jordindkøbsfonden og Huslaanefonden, og 2) Uddeling af Præmier og Præmielaan til Opdyrkning og fortrinlig Dyrkning og Drift af smaa Jordbrug.

Begge disse Foranstaltninger ere førte ud i Livet. Paa Grundlag af Kommissionens Betænkning udkom under 9. Juni 1903 »Lov om Arbejderbrug- og Boliglaan«, og den norske Stat bevilger nu aarlig 20 a 30,000 Kr. til Præmier og Præmielaan.

Hvad den første Foranstaltning, Laanevirksomheden,

angaar, besørger den af en særskilt Bank, »den norske Arbejderbrug- og Boligbank«, der danner en Underafdeling af Norges Hypothekbank. Arbejderbrug- og Boligbanken, hvis Laanekapital er 15 Mill. Kr., har et dobbelt Formaal: 1) ved Udlaan mod Kommunegaranti at hjælpe ubemidlede til Erhvervelse af Jordlodder eller Herredskommuner til Indkøb og Bebyggelse af Landejendomme, som agtes udstykkede i Jordlodder, og 2) ved Udlaan, ligeledes mod Kommunegaranti, at hjælpe ubemidlede til Opførelse, Fuldførelse eller Erhvervelse af egne Boliger eller til Herreds- og Bykommuner samt Byggeselskaber til Istandbringelse af Boliger for ubemidlede. For den første Slags Laan maa Renten ikke overstige $3\frac{1}{2}$ pCt. aarlig, for Boliglaanene ikke 4 pCt.

For at kunne faa Laan til Erhvervelse af en Jordlod — »Arbejderbrug« som det kaldes i Loven — skal Laansøgeren (Mand eller Kvinde) være ubemidlet, α : ikke eje over 1500 Kr. i Formue, skal endvidere være skikket til at eje, drive og vedligeholde Arbejderbruget som Jordbrug og maa ikke forud eje saa megen Jord, at denne tillagt Arbejderbruget overskrider et Areal af 200 ar opdyrket Jord eller en Værdi af 3000 Kr. Den Jordlod, til hvis Køb der ønskes Laan, skal være en særskilt skyldsæt Jordejendom, som indeholder mindst 50 ar (0.9 Tdr. L.) opdyrket eller dyrkelig og ikke over 200 ar (ca. $3\frac{1}{2}$ Td. L.) opdyrket Jord. Værdien af den bebyggede Lod maa ikke overstige 3000 Kr., af hvilken Sum der ikke maa falde mere end 2000 Kr. paa selve Jordværdien.

Hvad dernæst den anden Kategori af Laan — Boliglaanene — angaar, kunne de gives til ubemidlede, der ikke ejer en Formue af over 2000 Kr. i Byerne og 1500 Kr. paa Landet. Bygningen, til hvilken der søges Laan, maa ikke være beregnet til mere end 2 Familier, dens Areal maa højst udgøre 50 ar og dens Værdi maa ikke overstige 5000 Kr. i Byerne og 3000 Kr. paa Landet.

Laan til Arbejderbrug og til Erhvervelse af Bolig maa ikke udgøre mere end $\frac{9}{10}$ af den virkelige Købesum.

De første Slags Laan ere afdragsfri i 5 Aar, de sidste kun i 2 Aar; Amortisationstiden er henholdsvis 42 og 28 Aar.

Banken traadte i Kraft den 1. Oktober 1903. Den kan aarlig udlaane 2 Mill. Kr., deraf 1 Mill. Kr. til Arbejderbrug og 1 Mill. Kr. til Boliger. Hidtil er der udlaant 8 a $8\frac{1}{2}$ Mill. Kr., deraf til 4—5000 Arbejderbrug og 3—4000 Boliger.

Den anden Foranstaltning til Fremme af Opdyrkning af smaa Jordbrug, der blev foreslaaet af den før nævnte Kommission, var Uddeling af Præmier og Præmielaan. Den norske Stat uddeler hertil 20—30,000 Kr. aarlig til 6 Amter om Aaret, saaledes at samme Amter komme igen hvert 3. Aar. Præmierne, hvis Størrelse er fra 20 til 40 Kr., tilstaas Ejer eller Fæster paa Livstid af Smaabrug paa ikke over 2 Marks Matrikulskyld. Præmielaan af Beløb indtil 100 Kr. kan ligeledes tilstaas Smaabrugere til Udførelse af Opdyrkningsarbejder eller Forbedringer; der udstedes et Gældsbevis, der lyder paa, at der af Laanet svares 4 pCt. aarlig Rente, hvilke Renter dog ikke erlægges før ved Laanetidens Udløb, og Laan og Renter eftergives, saa fremt det findes, at det Arbejde, hvortil Laanet er ydet, inden den fastsatte Frist er tilfredsstillende udført. I modsat Fald skal Laanet med Renter efter Fristens Udløb straks være forfaldent til Udbetaling.

Blandt de offentlige Foranstaltninger til Fremme af Opdyrkning maa endelig nævnes det i 1878 oprettede Jorddyrkningsfond, af hvilket der gives Laan til Kultivering af Moser, til Dræningsforetagender m. m. Fondens oprindelige Kapital var paa 120,000 Kr., men paa Grund af det stadig voksende Antal Andragender om Laan, er Kapitalen gentagne Gange forøget, nu udgør den et Par Millioner Kr., der ere helt udlaante. Der laanes ikke mere end 2000 Kr. ud i enkelt Laan, og enhver, der opfylder Reglerne for Udlaan, kan erholde Laan.

Ogsaa fra privat Side udfoldes der Bestræbelser for at opmuntre Landarbejderne og Bønderne til Nydyrkning

af Jord. »Det norske Myrselskab« og forskellige lokale Jorddyrkningssselskaber udrette saaledes ikke lidt til Fremme af Opdyrkning.

De her nævnte Foranstaltninger have utvivlsomt bidraget til, at der hvert Aar oprettes ikke faa Landarbejderhjem med Selvejerjord rundt om i Norge, og at megen hidtil udyrket Jord nu opdyrkes. Men man synes dog ikke at mene, at de hidtil gennemførte Foranstaltninger i tilstrækkelig Udstrækning og tilstrækkelig hurtig ville kunne raade Bod paa den tilstedeværende Mangel, og Landarbejderspørgsmaalet staar stadig paa Dagsordenen. Saaledes nedsatte »Selskabet for Norges Vel« i December Maaned 1905 en Komite til at fremkomme med Forslag om »hvad der kan gøres for at fremme Nydyrkning af Jord og til at overveje, paa hvilken Maade ledig Arbejdskraft kan tænkes vendt mod dette Formaal.« Og den 26. April 1906 vedtog Stortinget at anmode Regeringen om at undersøge Spørgsmaalet om, hvor vidt og i hvilken Udstrækning der fra Statens Side bør træffes Foranstaltninger til »at lette ubemidledes Adgang til Erhvervelse af Jord og derved bidrage til Jordens Opdyrkning.« Som en Følge af denne Anmodning har den norske Regering i Oktober 1906 nedsat en Komite til Spørgsmaalets Behandling, og den af »Selskabet for Norges Vel« nedsatte Komite, der allerede havde beskæftiget sig indgaaende med Landarbejderspørgsmaalet, besluttede derfor kun at fremkomme med en »Meningsudtalelse« om Sagen.

I denne, i Norge stærkt omdisputerede »Meningsudtalelse« fremhæver Komiteen som sin Overbevisning, at Kommunerne i højere Grad end hidtil bør drages med ind i Arbejdet for Oprettelsen af smaa selvstændige Jordbrug. Det bør nemlig gøres til Pligt for alle de Kommuner, hvor hensigtsmæssig Jord kan tilvejebringes, at skaffe saadan Jord tilveje, saa at ingen i Kommunen hjemmehørende ung Mand, der ønsker at komme i Besiddelse af Jord og som har de fornødne Kvalifikationer, skal være nødt til at forlade Hjembygden, fordi der ikke

er Plads til ham.« »Men skal dette — hedder det videre — kunne paalægges Kommunerne som en P l i g t, maa disse til Gengæld aabnes u d v i d e t A d g a n g til at skaffe saadan Jord tilveje. Det er i en saadan udvidet Adgang for Kommunerne med den dertil svarende Forpligtelse til at anvise Jord, at Komiteen ser den fornemste fremtidige Løsning af dette store og vanskelige Spørgsmaal.« De Midler, ved Hjælp af hvilke Kommunen skal kunne skaffe Dyrkningsjord, bør efter Komiteens Mening blive: 1) Frivillig Køb af hele Ejendomme efter Arbejderbrugloven. 2) Forkøbsret til Ejendomme, der tænkes solgte til fremmede. 3) Ret for Kommunen til Ekspropriation af h e l e Ejendomme eller s t ø r r e Dele af en Ejendom. Ekspropriationsretten bør dog kun kunne udøves lige over for: a) Ejendomme, der ejes af udenbygdsboende; b) Ejendomme, der gennem længere Tid have været drevne saa slet, at Samfundet ikke er tjent med det; c) Dele af andre, større Ejendomme, som Ejeren ikke har Evnen til at gøre sig tilstrækkelig Nytte af. Gennemføres dette Forslag vil, udtaler Komiteen, »enhver arbejdslysten, sparsommelig Gut ved Statens og Kommunens Bistand kunne skaffe sig eget Hjem med egen Jord i alle de Bygder, hvor fornøden Jord findes.«

Det vil blive interessant at se, om Regeringskommissionen, der altsaa nu har Landarbejderspørgsmaalet under Overvejelse, vil optage dette dristige og vidt gaaende Forslag.

I S t o r b r i t a n n i e n har Tilbagegangen i Antallet af de Personer, der ere beskæftigede ved Landbruget, været et af de mest iøjnefaldende Resultater ved de Folketællinger, der have fundet Sted i det sidste halvthundrede Aar, og Spørgsmaalet om, hvad der kunde gøres for at standse denne Tilbagegang, har længe staaet paa Dagsordenen. Da Landarbejdernes Bortvandring blev særlig stærk i 1880'erne — fra 1881—91 gik deres Tal ned med 117,376 —, traadte Lovgivningsmagten til med den saa-

kaldte »Allotments Act« af 1887. Ved *allotments* forstaar man Jordlodder paa indtil 1 acres Størrelse, og Loven gav Kommunalbestyrelserne Bemyndigelse til at købe eller leje dertil passende Arealer og udleje disse i allotments til Arbejderne paa saa billige Betingelser, at Omkostningerne (til Anskaffelse, Dræning o. s. v.) lige blive dækkede. Endvidere bestemte Loven, at Sognekommunerne skulde søge at erhverve Arealer til Græsning, paa hvilke Landarbejderne kunde holde en Ko. Loven, der gælder baade for By og Land, medførte, at der i Udkanterne af forskellige Byer blev lagt ret store Arealer ud til Smaahaver — svarende til vore Kolonihaver —, men for Landarbejdernes Vedkommende har den saa godt som ingen Betydning haft.

Paa Initiativ af Englands første Landbrugsminister, Mr. Ch a p l i n , gjorde Lovgivningsmagten i 1892 et nyt og betydningsfuldere Skridt for at søge Landarbejderne bevarede for Landet ved Vedtagelsen af »the Small Holdings Act«. Loven forstaar ved *small holdings* Ejendomme fra 1 til 50 acres (ca. $\frac{3}{4}$ — 37 Td. L.). Loven bestemmer i § 1, at ethvert Grevskabsraad, i hvilket der er Trang til Oprettelsen af smaa Ejendomme, kan erholde Laan af Statskassen til Erhvervelse af saadanne og til at lade Jorderne inddele og indhegne, at afstikke Veje, dræne og opføre eller forandre alt eksisterende Bygninger. Grevskabsraadene kunne sælge (eller leje) Ejendommene til Landarbejdere. Ved en Ejendoms Overdragelse skal mindst en Femtedel af Købesummen betales kontant, indtil en Fjerdedel kan blive staaende som uopsigelig Prioritet i Ejendommen, medens Resten skal betales tilbage senest i Løbet af 50 Aar. Køberen skal drive Ejendommen personlig, og den maa kun benyttes til Agerdyrkning, herunder indbefattet Havebrug, Produktion af Frugter, Grøntsager etc., Kreatur-, Fjerkræ- og Biavl. Ejendommen maa for en Tid af 20 Aar fra Salgsdagen at regne og derefter saa længe som endnu hele Købesummen ikke er betalt tilbage ikke deles, sælges, udlejes

eller bortforpagtes uden Grevskabsraadets Samtykke, den maa kun have et Beboelseshus, hvis Indretning skal sanktioneres af Grevskabsraadet, og der maa ikke finde Salg af berusende Drikke Sted i noget Beboelseshus.

Grevskabsraadene kunde altsaa, naar de fandt det formaalstjenligt, bringe Smaaejendomme paa Markedet, men hermed ophørte i Følge Loven af 1892 ogsaa deres Forpligtelse. Var det nødvendige Maskineri i Orden, blev det Borgernes Sag at sørge for, at det kom til at fungere. Og de Grevskabsraad, som ikke ønskede at benytte sig af Loven, kunde ikke tvinges dertil, lige saa lidt som Grundejerne kunde tvinges til at afstaa deres Jord til small holdings.

Denne Lov fik dels herfor, dels fordi det blev forholdsvis dyrt i Henhold til den at forskaaffe sig en lille Ejendom, ikke den Betydning, man ventede. Salærer til Sagførere, Agenter og Landmaalere, Udlæg til Bygning. Indhegning, Veje o. s. v. løb i mange Tilfælde saa højt op, at det virkede som Hemsko. De pekuniære Vanskeligheder kunne vel overvindes ved Imødekommen og Hjælp af Grevskabsraadene eller fra Kolonisationsforeninger, og dette har fundet Sted i nogle Grevskaber, i hvilke der nu findes en Række blomstrende Smaaejendomme. Dette er saaledes Tilfældet særlig i Lincolnshire, Norfolk, Worcestershire, Cambridgeshire og Hampshire, og der er næppe nogen Tvivl om, at disse Steder have de 2 nævnte Love bidraget til at standse Bortvandringen. I det hele og store ere de til Lovene knyttede Forventninger imidlertid ikke gaaede i Opfyldelse, ja, Antallet af Ejendomme fra 1 til 50 acres er i Storbritannien fra 1895 til 1905 gaaet ned fra 353,449 til 343,225 — altsaa med 10,224.

Stadig forlade de unge Mænd og Kvinder Landsbyen, hvor de ere fødte, og flokke sig sammen i Byerne eller udvandre. Landarbejdernes Tal var i 1891 866,543, men i 1901 kun 689,292, det er altsaa aftaget med 177,251 eller 20 pCt. Byerne tage deres Del, de oversøiske Lande deres. I 1906 udvandrede der saaledes fra det forenede

Kongerige i alt 194,722, hvoraf kun 16 pCt. var Irlændere. I Oktober Heftet 1907 af »The Nineteenth Century And After« skrev Hertugen af Argyll: »Skolemesteren findes over alt. Ethvert Barn maa lytte til ham. Og hvad lærer han? Han lærer, at efter 4 Dages Dampskibsfart er der i de Forenede Stater og i Kanada Land nok for enhver Mand til, at han kan faa en stor Farm, og at det samme gælder for Pigerne, enhver af dem kan dér faa høje Lønninger og en god Husbond. Endvidere fortæller han dem, at New Zeeland og Australien, ja selv Indien og Afrika byde gode Chancer for en dristig og flittig Ungdom. Og denne hans Lære bekræftes for hans Tilhørere af Postbudet, der bringer dem Breve, der kun koste en Penny, og som fortælle dem om de smukke Lande, om de regelmæssige Aarstider enten med varm Sol eller klare Vinterdage, som deres Venner og Frænder ere henrykte over.« Veklagerne over Landets Afbefolkning ere blevne stærkere og stærkere. Jeg skal blot tillade mig at anføre, hvad den bekendte Forfatter H. R i d e r H a g g a r d skriver i sit store Værk om »Rural England«, (1902*): »Det sædvanlige er nu, at kun Dumrianerne, Slynglerne eller Udskudet forblive paa Landet, fordi de ere uskikkede til noget andet Liv, og det er denne udygtige, tilbageblevne Skare, som vil blive Forældrene til den næste Generation af Englændere paa Landet . . . Det er sikkert, at nogle Egne af England ville blive næsten lige saa ensomme som Afrikas Sletter. Landevejene ligge dér mennesketomme hen, den vejfarende Mand viser sig ikke. Der bliver set ned paa Landarbejderen, særlig af de unge Kvinder af hans egen Klasse, og som en Følge deraf ser han ned paa sig selv. Han er længst nede paa den sociale Stige. Vidende dette og uden Haab om Fremtiden vil han nu til Dags i de fleste Tilfælde forvolde sine Arbejdsgivere Bryderier. Kun altfor ofte arbejder han saa lidt som muligt, og det lidet, han gør, udretter han daarligt.«

---

*) Rural England, II, S. 539 f. f.

Der er imidlertid nu i England en stærk Bevægelse oppe for at faa disse for Landbruget saa ødelæggende Forhold forandrede, og »*back to the land*« er bleven et Slagord. Man fremhæver, at den nuværende Form for Undervisning i Skolerne paa Landet udelukkende tager Sigte paa at give Børnene Indsigt i Byforhold, i de industrielle og merkantile Erhvervsforhold, hvad der medfører, at de faa Lyst til disse. »Naar vi have opdraget dem til at blive Kontorister, undre vi os over, at de blive Kontorister.« Derimod er Interessen for Livet paa Landet bleven undertrykt, Skolerne have ikke givet Børnene Indsigt i Dyr- og Plantelivet, og den praktiske Undervisning i Haandfærdigheder vedrørende Landbruget savnes ganske. Det er imidlertid let og taknemligt at indpode Børnene Kærlighed til Naturen og Landlivet, og der er nu en stærk Bevægelse oppe for at gøre dette i Skolerne paa Landet. I flere og flere Skoler optager man Undervisning i Naturkundskaberne, i Mark- og Havearbejde, Børnene faa praktisk Anskuelsesundervisning i Landbrugs Virksomhed, og i flere Grevskaber er der nu oprettet Feriekursus, under hvilke Børnene faa Indsigt i Livet paa Gaardene.

Allerede siden 1890 — da the Customs and Excise Act muliggjorde det for Grevskabsraadene at give en begrænset Undervisning i de forskellige Haandarbejder vedrørende Landbruget — have flere Grevskabsraad foranstaltet Undervisning i Pløjning, Tækning, Grøftegravning og lignende Arbejder. Efterhaanden som Beklagelserne over de unge Arbejders Udygtighed til deres Gerning voksede, have flere og flere Grevskabsraad optaget denne Undervisning. I 1906 udgav Landbrugsministeriet en Beretning herom, af hvilken det fremgaar, at i 15 Grevskaber er Undervisningen gennemført, og den omfatter Pløjning, Boring, Græsslaaning, Mejning, Opsætning af Neg, Staksætning, Tækning, Gærdeopsætning, Kurvefletning, Faareklipping, Malkning, Hækkeplantning og Grøftegravning, Dræning, Beskæring og Podning, Humletørring, Nedpak-

ning af Frugt, Udtynding af Roer og enkelte andre Arbejder. To Grevskaber have indberettet, at der i dem gives Undervisning i Vogtning af Faar.

Denne Form for Undervisning synes at skulle give gode Resultater. Det udtales i al Fald, at der er god Grund til at haabe, at i de Grevskaber, der have draget Omsorg for denne Slags Undervisning, vil der ikke i Fremtiden blive samme Grund til Klage, som der har været i Fortiden, over Mangel paa unge og middelaldrende øvede Arbejdere.

Hyppigere og hyppigere hører man gjort gældende, at skal det lykkes at bevare Arbejdskraften for Land og Landbrug, maa Livet uden for den egentlige Arbejdstid gøres lysere og behageligere. Man maa forsøge at danne en Modvægt mod Byens indbildte eller virkelige Fortrin. Paa flere store Godser har man forsøgt dette ved at indrette Læsestuer, Folkebiblioteker, Forsamlingssale og Sportspladser for Arbejderne.*)

Til en grundig og varig Forbedring af Forholdene vil det imidlertid efter Englændernes Anskuelse være aldeles nødvendigt, at der gives enhver Landarbejder Udsigt til at erhverve en lille Jordlod som sin egen. Ikke faa store Godsejere have i de senere Aar søgt at bevare Arbejdskraften for deres Ejendomme ved at oprette slige Smaaejendomme — saaledes har den nuværende Landbrugsminister Lord Carrington paa sine Godser oprettet ikke mindre end 3000 Arbejderbrug.

Skal imidlertid Arbejderspørgsmaalet løses ad denne Vej, strækker det private Initiativ ikke til. Det bliver nødvendigt, at Staten træder til. Den gjorde det i 1887 og 1902 med Lovene om *allotments* og *small holdings*, men Forsøget bristede. Den har i Nutiden atter taget Sagen op.

For et Par Aar siden udsendte Landbrugsministeriet en Række Spørgsmaal vedrørende Landarbejderforholdene til sine Agerbrugs-Korrespondenter, og de indkomne Besva-

---

*) Ogsaa for disse spiller Sporten en stor Rolle.

relser bleve udgivne af Ministeriet i 1906.*) Det vilde være interessant at gaa nærmere ind paa disse, men Tiden er ikke hertil, jeg skal kun lige omtale, at Flertallet af Korrespondenterne — praktiske og dygtige Landmænd — fremhæve, at Hovedmidlet til at søge Arbejdskraften bevaret for Landet maa blive, at der gives Arbejderne en passende Udsigt til ved Flid og Dygtighed *gradvis* at forbedre deres Stilling. Der maa derfor søges tilvejebragt *jordløse Boliger* for Landarbejderne, Boliger, som tilfredsstille de Fordringer, disse nu stille, og som ere indrettede saaledes, at de opfylde Hygiejnens Krav. Der maa endvidere være passende Lejlighed til at erhverve et lille Hus med Have eller Jordlod samt endelig *Smaa ejendomme fra 10 og op indtil en halv hundred acres*. Af saadanne Ejendomme er der for Tiden ikke tilstrækkelig mange til at tilfredsstille Efterspørgselen, og de, der ere, ere ikke gode nok.

Regeringen vil nu, synes det, sætte al Kraft ind paa England over at faa tilvejebragt et saa stort Antal Smaa-*ejendomme af forskellig Størrelse, at enhver flittig og dygtig Landarbejder kan have Udsigt til at erhverve sig en.*

Først er der her at meddele, at *the Crown Lands Act* af 4. August 1906 bestemmer, at i Embeds Medfør skal Landbrugsministeren indtræde i Bestyrelsen af Statsdomænerne, og fra d. 1. Januar 1907 er den specielle Bestyrelse af de egentlige Agerbrugsejendomme med et Areal af ca. 45,300 Tdr. Ld. henlagt under ham. Landbrugsministeren, Lord Carrington, har til Hensigt saa vidt muligt at udstykke de Domæner, der blive forpagtningsfri, i Smaa-*ejendomme*, og han har meddelt Forvaltningsmyndighederne i de Distrikter, hvor saadanne Domæner ligge, at han vil overlade dem disse til Bortforpagtning til dertil egnede Ansøgere. Allerede i Aaret 1906 ere de første Domæner ved Burwell i Cambridgeshire udstykkede i Smaa-*lodder.*

*) Report on the decline in the agricultural population of Great Britain, 1881—1906.

Langt videre Følger end denne Lov venter man imidlertid, at *Small Holdings and Allotments Act* af 28. August 1907 vil kunne faa. Denne Lov ophæver ikke de tidligere Love af 1887 og 1892, men den supplerer dem paa vigtige Omraader. Jeg har i sidste Aargang af »Tidsskrift for Landøkonomi« gjort Rede for Indholdet af den ny Lov, men der er Grund til her paany at komme nærmere ind paa Lovens Bestemmelser. Disse gælde for England og Wales og omfatte saavel *allotments* (hvis Størrelse nu kan naa op indtil 5 acres) som *small holdings* (fra 5 til 50 acres).

Som alt omtalt, var en Hovedgrund til, at Loven af 1892 ikke fik de Følger, man ventede, den, at dens Gennemførelse var overladt til lokale Selvstyrelses-Organer. De fleste Grevskabsraad have vist ringe Tilbøjelighed til at søge Oprettelsen af Smaaejendomme fremmet. Hvis Grevskabsraadene ikke ville gøre Brug af den ny Lov, griber Staten nu selv ind. Som i 1887 og 1892 er imidlertid Gennemførelsen af Lovens Bestemmelser lagt i Hænderne paa de provinsielle Selvstyrelses-Organer, saaledes at den højere Instans, Grevskabsraadene, skulle fremskaffe *small holdings*, den lavere Instans, Sogneraadene, *allotments*.

Hvad *small holdings* angaar, skal Landbrugsministeriet gøre de indledende Skridt. Det udnævner en eller flere Kommissærer*), der under Ministeriets Ledelse skal afgøre, om der i de enkelte Grevskaber er Efterspørgsel efter saadanne Smaaejendomme, hvor stor Efterspørgselen er, om de forhaandenværende Jorder egne sig til Kolonisation etc. Kommissærerne skulle endvidere afgøre, om det vil være ønskeligt, at der i vedkommende Grevskab udarbejdes en Plan for Kolonisation, og udtale de sig herfor, skal Grevskabsraadet inden 6 Maaneder have Planen færdig. Sker dette ikke, udarbejdes den af Kommissærerne. Den passive Modstand, som Grevskabs-

---

*) *Small holdings commissioners.*

raadet kunde udøve mod Loven af 1892, skal brydes paa denne Maade. Planen skal forelægges Landbrugsministeriet, og vinder den dettes Billigelse, bliver den bekendtgjort, for at eventuelle Indvendinger mod den kunne komme til Orde og blive prøvede. Findes de berettigede, ændres Planen i Overensstemmelse hermed. Den vedtagne Plan skal gennemføres af Grevskabsraadet, og undlader det dette, gennemfører Kommissærerne selv Kolonisationsplanen. I de normale Tilfælde, hvor Grevskabsraadene selv lade Planen udarbejde og gennemføre, indskrænker Ministeriets Deltagelse sig alene til det forberedende Arbejde og til at udøve Kontrol med Kolonisationen.

Det er altsaa Grevskabsraadene, der skulle skaffe Land til *small holdings*. Her opstaar det fundamentale Spørgsmaal, om disse skulle gives i fri Ejendom eller i Forpagtning. Medens Loven af 1892 søgte at fremme Overgang til fri Ejendom, søger denne Lov Forpagtning fremmet. Man har henvist til, at fri Ejendom kræver en forholdsvis stor Udbetaling — i Følge Loven af 1892 skulde 20 pCt. af Købesummen udbetales kontant, men denne Bestemmelse udelukkede Landarbejdernes Klasse. Endvidere har man henvist til det store Prisfald, der fandt Sted i 1890'erne; en Mængde smaa Landmænd havde købt før dette og maatte nu selv bære Tabet, medens det ved Forpagtning falder paa Ejerne. Endelig muliggør Forpagtningsforholdet en hurtigere Besiddelsesveksel, paa hvilken Smaafolk lægge stor Vægt. En Landarbejder tager til at begynde med kun en lille Parcel, hvis Dyrkning ikke lægger Beslag paa hans hele Arbejdskraft, saaledes at han kan arbejde paa en nærliggende større Ejendom. Har han saa fortjent en Spareskilling, opgiver han den første Parcel og forpagter en større, og saaledes gaar han videre frem, til han endelig faar en Ejendom, der kan ernære ham og hans Familie. Endelig kommer det ogsaa i Betragtning, at Englænderen nu engang er vant til Forpagtningssystemet, og at han betragter det som

afgørende, at han som Forpagter kan anvende enhver Øre af sin Formue som Driftskapital.

En meget vigtig Bestemmelse i Loven er, at den, der vil forpagte, ikke bliver umiddelbar Forpagter af en Ejendom, men at Grevskabsraadet indskydes som et Mellemled mellem ham og Grundejeren. Grevskabsraadet erhverver Jorden og fordeler den mellem dem, der ønske at benytte Loven. Landarbejderne ville altsaa blive en Slags Fæstere under den kommunale Myndighed.

Hvor der er stærk Efterspørgsel efter men ringe Udbud af Jord til *small holdings*, har Grevskabsraadet Ret til at ekspropriere Jord baade til Køb og til Forpagtning. Det kan tvinge en Ejendomsbesidder til at bortforpagte Jord til sig, og viser det sig, at den eksproprierede Jord ikke egner sig til Opdyrkning, eller at Grevskabsraadet ikke kan beholde Jorden uden Tab, er det berettiget til at træde tilbage fra Forpagtningskontrakten og lade Jorden gaa tilbage til Ejeren, der dog i dette Tilfælde skal holdes skadesløs for visse Tab. Landbrugsministeriet skal godkende Ekspropriation af Jord til Forpagtning, og saadan Jord maa kun bortforpagtes paa et længere Aaremaal, 14—21 Aar. Da Ejendomsbesidderne ere stærkt repræsenterede i Grevskabsraadene, mener man, at Ekspropriations-Foranstaltninger ikke ville blive gennemførte med stor Strængighed, Lovens Bestemmelser herom ere beregnede paa at lægge et yist Tryk paa Ejendomsbesidderne, paa at gøre dem tilbøjelige til frivilligt at tilbyde Grevskabsraadene til Forpagtning Land, der egner sig for Opdyrkning. Forøvrigt fastslaar Loven, at Jorder, der ligge i Nærheden af Beboelseshuse, Parker, Haver og den Farm, som Ejeren selv driver (the home farm), ikke skulle kunne eksproprieres. Endvidere har en Ejer Ret til at tilbagefordre Jord, der er eksproprieret til Forpagtning, naar han skal benytte den i industrielt Øjemed, til Bjergværksdrift eller til Bebyggelse.

Ligesom Grevskabsraadene have Ret til at ekspropriere til Oprettelsen af *small holdings*, have Sogneraa-

dene den samme Ret ved Dannelsen af *allotments*. Staten stiller Grevskabsraadene sin Kredit til Disposition, og disse ere bemyndigede til at optage Laan.

Til Slutning skal endnu bemærkes, at Loven paa forskellig Maade søger at udvikle ogsaa Andelsbevægelsen paa Landet, dels ved direkte Pengeunderstøttelse, dels ved Laan og dels ved at udleje Jord til Andelsselskaber.

Det store Maal, denne paa flere Omraader stærkt indgribende Lov stræber hen imod, er at gengive England en selvstændig Bondestand, bevare den Landarbejderstand, der nu findes, og muligvis bevirke, at nogle af de til Byerne bortvandrede vende tilbage til Landet. Hvis Maalet naas, vil det blive af den største Betydning for England i social og økonomisk Henseende. Der er dem, der vente sig store Resultater af Loven, og dem, der mene, at dens positive Resultater kun ville blive ringe. Hvis dette sidste skulde vise sig at blive Tilfældet, maa Følgen — udtales der fra forskellige Sider — blive, at der næste Gang gøres et endnu dristigere, endnu mere radikalt Skridt for at bevare Arbejdskraften for Land og Landbrug.

Endelig kan det omtales, at en Mængde engelske Landmænd have forandret deres Driftsmaade med det Maal for Øje: at økonomisere med Arbejdet. Den vigtigste Foranstaltning i saa Henseende er den Formindskelse af det egentlige Agerland, der har fundet Sted i den sidste Menneskealder. Fra 1881 er Storbritanniens Pløjeland (arable land) formindsket med ca. 2 Mill. acres (= ca. 1½ Mill. Tdr. Land), hvad der har bevirket, at der i samme Periode efterhaanden er bleven mindre Anvendelse for mindst 60,000 til 80,000 Arbejdere.

Tysklands Landbrug lider i høj Grad under Mangel paa tilstrækkelig hjemlig Arbejdskraft, og de tyske Landbrugsblade have en nu næsten staaende Rubrik med Overskrift *Zur Leutenot* eller lign. Denne Mangel er vel særlig følelig i Nutiden, i hvilken man, rundt angivet,

regner, at 300,000 udenlandske Arbejdere aarlig finde midlertidig Beskæftigelse i Landbruget, men længe har Manglen været til Stede, og saa tidligt som i Begyndelsen af 1870'erne nedsatte den tyske Regering en Kommission, der skulde afgive Betænkning over, hvad der fra Statens Side kunde gøres for at raade Bod paa den alt da tilstedeværende Mangel. I denne Betænkning hedder det bl. a., at »man i al Almindelighed er berettiget til at paastaa, at naar det for en Egn drejer sig om at bevare en Stamme af dygtige Landarbejdere, gives der intet bedre Middel hertil end at fremme deres Kolonisation (Ansiedelung). Thi med en Ejendom faar Arbejderen først et Hjem, der fastholder ham, et Baand, som han ikke kan løse, hvad Øjeblik det skal være, en Uafhængighed, som han tragter efter, en Spore, der driver ham frem til Flid og Spar-sommelighed.«

Da Kommissionen udtalte disse Ord, havde den for Øje det Eksempel, der allerede den Gang var givet paa de mecklenborgske Domæner. Fra Mecklenborg-Schwerin, der i Størrelse er omtrent halvt saa stort som Jylland, havde Bortvandringen i forrige Aarhundredes første Halvdel alt været stor, og for at hæmme denne tillod et »Kammer-Zirkular« af 18. Maj 1846 Oprettelsen af smaa Lodder (Häuslereien) paa Domænerne. Man tilsigtede hermed at tilvejebringe en Forøgelse af Landbefolkningen og Landarbejderne, og dette Maal har man naaet i tilfredsstillende Omfang. Der er i de forløbne 60 Aar oprettet 10,500 Husmandslodder paa de hertugelige Domæner, d. e. paa et Areal af ca. 560,000 ha., Loddernes Størrelse er gennemsnitlig 20 ar eller ca. 3 Skpr. Ld., men mange af Arbejderne have endvidere forpagtet 1—2 ha. Ved denne Foranstaltning er den paa Domænerne tidligere herskende Arbejdermangel nu bleven afhjulpet, og man har faaet dannet en paalidelig og tilfreds bosiddende Stab af Landarbejdere.*)

*) Dr. E. Stumpfe: Die Sesshaftmachung der Landarbeiter. Berlin 1906.

Hvad der saaledes har fundet Sted i Mecklenborg, har utvivlsomt stærkt bidraget ikke alene til, at ikke faa Godsejere i stor Stil paa deres Ejendomme have ladet udlægge Smaalodder, der paa lempelige Vilkaar overlades Arbejderne, men det har ogsaa givet Stødet til den preussiske Lovgivning vedrørende Dannelsen af mindre Ejendomme.

Ved de 2 saakaldte »Rentengüter«-Love af 27. Juni 1890 og 7. Juli 1891 har den preussiske Stat navnlig haft 2 Formaal for Øje: dels har den villet skabe det i flere af Provinserne savnede Mellemlid mellem Storbesiddelsen og den egentlige Arbejderstand, dels har den villet aabne en Mulighed for de energiske Elementer blandt Landarbejderne for efterhaanden at arbejde sig frem derved, at der gives dem den hidtil savnede Mulighed at kunne erhverve sig en lille Ejendom. Det er den gamle Tanke om en arvelig Forpagtning, der er ført videre i Lovene om Rentengüter, eller en Jordejendoms arvelige Overdragelse med Forbud mod, at Erhververen foretager nogen Udstykning eller Deling af Jorden, samt mod Erlæggelsen til den oprindelige Ejer af en bestemt aarlig Afgift, »Rente«, som betingelsesvis kan afløses.

Loven af 1890, der gælder for Preussens samtlige Provinser, bestemmer, hvornaar et Grundstykkets Overdragelse til »Rentengut« er tilladt. Finder der saaledes Salg af Jordstykker Sted i den Hensigt at oprette »Rentengüter«, behøver Sælgeren ikke at indhente Prioritetshaverens Samtykke, men dette erstattes af Kreditforeningsdirektionernes. § 2 bestemmer, at »lig med de faste Pengeafgifter ere at regne de faste Afgifter i Korn, som betales i Penge efter den aarlige Markedspris«. Det vil m. a. O. sige, at Loven tillader at lægge en anden Værdimaaler end Penge til Grund for den aarlige Afgift. Vel skulle »de faste Afgifter i Korn« altid finde Sted i Penge, men Pengebeløbet retter sig efter den i Regeringsbladene aarlig bekendtgjorte Gennemsnits-Markedspris for Korn. Meningens med Bestemmelsen er altsaa at bortfjerne den

Mislighed, der klæber ved de faste, aarlige Afdrag, hvis stadig uforandrede Beløb i Virkeligheden ikke passer med Forholdene i Landbruget, i hvilket Indtægterne fra Aar til Aar kunne veksle betydeligt. — Fremdeles bestemmer Loven, at Erhververen af et »Rentengut« som Regel er indskrænket i sin fri Raadighed over Grundstykket, for at bevare dette for Familien maa han saaledes ikke foretage nogen Udstykning eller Deling af Jorden. Erdelig tillader Loven mellem Køber og Sælger visse Aftaler, hvis privatretlige Gyldighed efter de hidtidige Retsforhold var udelukket.

Loven af 1891 har til Hensigt at lette og fremme Oprettelsen af »Rentengüter«; dens Fremkomst skyldes den Overbevisning, at den ny »Rentenguts«-Form næppe vilde slaa igennem uden Hjælp fra det offentliges Side. Staten yder denne Hjælp paa 2 Maader: 1) den stiller Pengemidler til Disposition gennem de siden 1850 eksisterende »Statsrenten«-Banker, og 2) den yder gennem Generalkommissionerne teknisk Medhjælp ved Oprettelsen af »Rentengüter«. Hver for sin Landsdel modtage Generalkommissionerne Andragender om Oprettelsen af saadanne, og de afgøre selv, om de ville modtage eller afvise Andragenderne. En Afvisning skal finde Sted, naar der ikke er Tale om et landligt Rentengut, eller naar det af Omstændighederne fremgaar, at det drejer sig om en eller anden Pengespekulation. Bliver Andragendet modtaget, optager Generalkommissionen Kontrakten mellem Køber og Sælger, bringer Afløsningen af de stipulerede Afgifter i Stand ved en »Rentenbanks« Mellekomst og bevilger Laan af Statsmidler til Hjælp ved Opførelsen af Bygninger paa et »Rentengut«. Den kan endvidere lade vedkommende »Rentengut« opmaale og regulere, optage Kort over det og faa det indført i Pantebogen, ordne Hypothekforholdene og udarbejde Skøde. Er det nødvendigt, regulerer den — navnlig ved store Ejendommers Forvandling til »Rentengüter« — Kommune-, Kirke- og Skoleforholdene og yder sin Hjælp baade ved Oprettelsen af gavnlige

økonomiske Foretagender (som Forbrugsforeninger, Sammenslutninger og Forsikringer af forskellig Art) og til Planer vedrørende Vandings- og Udtørningsanlæg, Dræning etc.

Loven af 1891 tager kun Sigte paa at fremme Oprettelsen af »Rentengüter« af »middelstor eller lille Omfang«. Der forstaas herved saadanne Ejendomme, der paa den ene Side ikke ere saa store, at Ejerne kun kunne have Overledelsen uden selv at arbejde med, paa den anden Side heller ikke ere saa smaa, at de kun kunne lægge Beslag paa en ringe Del af deres Ejeres Tid og Arbejdskraft. En Ejendom med et Areal af f. Eks. 4—500 Morgen*) Land kan altsaa lige saa lidt indrettes til et Rentengut som en Ejendom, der kun bestaar af et Hus og en Stump Have. Men denne Bestemmelse har bevirket, at det store Flertal af »Rentengüter« ikke have haft Karakteren af egentlige Arbejder-»Rentengüter«. Dette fremgaar af følgende Oversigt over Antallet af de indtil Udgangen af 1906 oprettede »Rentengüter«. I alt var der dannet 11,581, nemlig af Ejendomme:

under 2 ha. (under 4 ¹ / ₂ Td. L.)	fra 2 ¹ / ₂ —5 ha. (4 ¹ / ₂ —9 Td. L.)	fra 5—7 ¹ / ₂ ha. (9—13 ¹ / ₂ Td. L.)
1038	2006	1937
fra 7 ¹ / ₂ —10 ha. (13 ¹ / ₂ —18 Td. L.)	fra 10—25 ha. (18—45 Td. L.)	over 25 ha (over 45 Td. L.)
1545	3972	1083

Imidlertid har man alt længe haft Opmærksomheden rettet paa at faa tilvejebragt en Forandring af dette Forhold, og flere af de preussiske Landbrugskamre vedtog i 1906 Resolutioner, i hvilke de udtalte, at Staten ogsaa bør fremme Oprettelsen af smaa Arbejder-»Rentengüter«, hvert bestaaende af et Hus til kun én Familie og med 1—2 Morgen Ager. Staten er kommen dette Ønske i Møde. En Forordning af 8. Januar 1907 bestemmer saaledes, at Be-

*) 1 Morgen = ca. ¹/₂ Td. L.

stemmelserne i Loven af 1891 »indtil videre« maa finde Anvendelse ogsaa paa »Rentengüter« indtil en Minimumsstørrelse af $12\frac{1}{2}$ ar (lig $1,8$ Skpr. Land). Det ventes, at denne Tilladelse vil medføre en stærk Forøgelse af »Rentengüter« for Landarbejdere.

Ogsaa i andre tyske Stater have Regeringerne søgt at fremme Landarbejdernes Kolonisation; saaledes besluttede i 1907 f. Eks. den oldenborgske Regering at anvende et Beløb af 2 Mill. M. til Opførelsen af billige og gode Boliger, der skulle gives Arbejderne i Arvefæste. Og som alt nævnt have ikke faa store Jordegodsejere ladet oprette en Mængde Smaalodder, som deres Landarbejdere kunne faa billigt til Købs. I første Række maa her nævnes den tidligere og den nuværende Landbrugsminister, v o n P o d b i e l s k i og Friherre v o n A r n i m*).

Den stærke Indvandring af russisk-polske og galiziske Vandrearbejdere har man søgt reguleret og ordnet paa hensigtsmæssig Maade ved de af Landbrugskamrene oprettede Arbejdsanvisninger. Disse have vel ikke kunnet sætte Agenterne ud af Spillet, men de udøve en heldig Kontrol med dem, og jo mere deres Betydning vokser, desto mere ville Agenterne blive nødte til at rette sig efter dem. De af Landbrugskamrene opstillede Kontrakter, indeholdende Betingelser vedrørende Arbejdets Ordning, Lønninger o. s. v., blive efterhaanden normgivende og anvendes ogsaa af Agenterne.**)

Spørgsmaalet om »Folkenøden« drøftes for Tiden ivrigt i Tysklands agrariske Kredse, og Forslagene til dens Afhjælpning ere talløse. Landbrugskamrene, Foreninger og Blade udtale sig om den, og det vrimler med Privates

*) Tysklands centrale Landbrugsselskab, *Deutsche Landwirtschaftsgesellschaft*, har søgt at faa dannet en Forening til Fremme af Landarbejdernes Erhvervelse af Smaalodder (et »Ansiedelungsgesellschaft«). Endnu er det imidlertid ikke lykkedes at faa en saadan Forening dannet.

**) Jvnfr. »Meddelelser fra Udenrigsministeriet«, 1. H., 1907.

Forslag. Jeg skal ganske kort omtale nogle af disse Forslag.

Flere af de, i Henhold til Loven af 30. Juni 1894 oprettede, Landbrugskamre, der som bekendt ere halv-officielle Korporationer, have vedtaget Resolutioner, i hvilke de udtale sig for Indskrænkninger i Mindreaariges »Freizügigkeit«, d. v. s. i deres Ret til frit at bevæge sig inden for Statsomraadet. Atter og atter ser man fremhævet ogsaa fra privat Side, at vil man for Alvor modvirke det sociale Onde, som Bortvandringen til Byerne er, maa man indskrænke »das Prinzip der Freizügigkeit«.

Der opstilles saaledes ofte den Fordring, at unge Mennesker af begge Køn, der i deres Barndom have besøgt en Kommuneskole, indtil deres 20.—21. Aar bør forblive i den Kommune, i hvilken de sidst gik i Skole, hvis de ikke kunne betale Kommunen en Godtgørelse for Skoleundervisningen.

Ikke faa nære dog Betæneligheder ved saaledes at indskrænke Retten til frit at bevæge sig, altsaa indføre en ny Form for Stavnsbaand, og de hævde, at det er ved andre Midler, at Bortvandringen til Byerne maa hæmmes. Saaledes er det foreslaaet, at Tilflytningen til en By skal gøres afhængig af, at Vedkommende kan fremlægge Bevis for at have lejet en Bolig og betalt Huslejen for den første Termin. Eller at Staden skal fordre et Indflytningsbeløb (ein Einzugs geld) af hver den, der vil tage blivende Ophold inden for dens Mure. Eller at Byerne skulle beskatte de unge Landarbejdere højere, ikke benytte dem til kommunale Arbejder, saa længe den indenbys Arbejds-kraft er tilstrækkelig, og aldrig yde de tilflyttede unge Landarbejdere nogensomhelst Understøttelse. Eller at arbejdsløse Folk af begge Køn skulle udvises af Stæderne, naar de have opholdt sig i disse en vis Tid uden at have Arbejde. Eller at unge Mennesker, der drage til Byerne, skulle deponere en Sum af nogle Hundrede Mark, for at de ikke i Tilfælde af Arbejdsledighed straks skulle være tvungne til at søge Hjælp hos det offentlige o. s. v. o. s. v.

Andre Forslag tage Sigte paa at modvirke Industriens stærke Tiltrækningskraft. Man har saaledes foreslaaet, at den industrielle Beskyttelseslovgivning for unge Mennesker paa 14—16 Aar skulde udvides til at omfatte ogsaa de 16—18aarige. Man mener, at ved en energisk Skærpelse af Beskyttelseslovgivningen vedrørende Fabriksarbejderne vil Fristelsen for Fabrikerne til at drage de unge Folk til sig formindskes. — Mere vidtgaaende ere Forslagene om helt at forbyde unge Mennesker at arbejde i Fabrikerne til det fyldte 17. eller 18. Aar. Dette vilde, gøres der gældende, ganske vist være en Tvangsforholdsregel, men nu har der i over 100 Aar været Skoletvang, Værnepligten fører med sig en Indskrænkning i de Unges fri Bevægelighed, og Fortsættelsesskolernes Tvang er ensbetydende med en Indskrænkning af Friheden ud over det 14. Aar. Vel vilde Industrien føle Ulemperne ved, at den unge og billige Arbejdskraft blev den berøvet*), men den vilde paa den anden Side høste den Fordel, at den vilde faa sundere og kraftigere Mennesker i sin Tjeneste. De Kvinder, hvis Legeme er blevet kraftig uddannet i Ungdomsaarene, ville senere ikke alene kunne udføre mere og bedre Arbejde, men ogsaa føde sundere Børn end de Mødre, hvis Ungdomsaar ere tilbragte i Fabrikernes usunde Luft.

Ud fra et andet Synspunkt have i Fjor 11 store Godsejere begrundet den samme Fordring. De have optaget den Tanke, som den engelske Statsmand *Thomas More* for mere end 400 Aar siden gjorde sig til Talsmand for, at det skulde være en Pligt for Landets Ungdom i ét Aar at udføre Landbrugsarbejde. Han gaar ud fra, paa den ene Side at Nationens Ernæring er saa vigtig, at enhver i al Fald en kort Tid af sit Liv bør arbejde for den, paa den anden Side, at Ungdommen har Krav paa den sundeste Beskæftigelse. De 11 tyske Godsejere have nu

---

*) I 1904 arbejdede der i de tyske Fabriker 360,000 unge Mennesker 14 og 15 Aar gamle!

fremsat den, skal man sige statssocialistiske Fordring, at naar unge Mænd og Kvinder efter endt Skoleuddannelse skulle vælge sig et Erhverv, skulle de i de første 3 Aar være henviste til Landbrug, Haandværk eller »huslig Ger-ning«. Derved vil Manglen paa Arbejdskraft i disse 3 »sunde« Erhverv blive afhjulpen, og Sandsynligheden vil være for, at de unge faa Lyst og Interesse for Landbrug og Haandværk og ville blive ved disse. Selv om de senere skulle vende sig til Industri eller Bjergværk, ville de altid under Kriser eller i arbejdsledige Tider kunne finde Beskæftigelse i »deres Ungdomserhverv«.

Endvidere har man foreslaaet, at fattige Børn, som Forældrene ikke kunne opdrage, skulle anbringes ved Landbrugsarbejde hos Bønder. Der bør i ethvert Sogn dannes Udvalg, bestaaende af Sogneforstanderen, Sognepræsten, Lægen og Læreren, som undersøge og antage de Bøndergaarde, hvis Ejere erklære sig villige til at modtage Børnene. Kun saadanne Gaarde bør antages, paa hvilke de sanitære Forhold ere gode, hvor man tør gaa ud fra, at Børnene ikke ville blive misbrugte, og hvis Ejere ville forpligte sig til uden Betaling at opdrage Børnene til deres 16. Aar. Andre have taget Ordet for, at Staten i stor Stil skal anlægge Landbrugskolonier, paa hvilke forældreløse, fattige og forsømte Børn opdrages til Landbrugsarbejdere, eller for, at Almueskolerne baade i By og paa Land gennem Undervisning i Landbrug søge at vække Børnenes Interesse for dette og Forstaaelse af dets Betydning.

Endelig skal det nævnes, at man atter og atter ser fremhævet, at man maa søge at gøre Livet paa Landet uden for de egentlige Arbejdstider saa lyst og tiltrækkende som muligt for Tyendet, Arbejderne og deres Familier. Det er de samme Tanker, der ere oppe i Frankrig og England. Der bør oprettes Folkebibliotheker, Læsestuer og Kogeskoler for Kvinder. Der bør være visse Aftener om Vinteren, paa hvilke Husbonderne og deres Familier mødes med Arbejderne til fælles Underholdning: Oplæsning, Deklamation, Theaterforestillinger, ved hvilke de unge

Folk medvirke, Dans og anden uskyldig Morskab. Dette vil ikke blot virke forædlende, men ogsaa bidrage til at svække de unge Menneskers Tilbøjelighed til at søge Byerne og deres Tilløkkelser.

I Østrig - Ungarn synes der, at dømme efter en Meddelelse til Selskabet fra Generalkonsul Wiesenburg i Wien, hverken ad Lovgivningens Vej eller fra privat Side at være foretaget Skridt for at søge Bortvandringen fra Land til By hæmmet. Imidlertid er Landarbejderspørgsmaalet i høj Grad aktuelt i disse Lande, og flere østrigske og ungarske Landøkonomer fremdrog det paa den i Fjor Sommer i Wien afholdte 8. internationale Landbrugskongres. Disse synes særlig at have Opmærksomheden henvendt paa en Ordning og Regulering af Vandrearbejdernes Bevægelser, og fra flere Sider blev det foreslaaet, at man skulde søge at stræbe hen til at faa oprettet saa vel i det enkelte Land som paa internationalt Grundlag en hensigtsmæssig Organisation af Efterspørgselen efter og Udbudet af Arbejdskraft, bl. a. gennem en international Arbejdsanvisningsanstalt.

I Nederlandene kunne Byerne, i Følge en Indberetning fra Generalkonsul Leerbech til Selskabet, ikke optage Landets Befolkningsoverskud, Landbefolkningen bliver tættere og tættere og dens Livsvilkaar ringere og ringere. Landet er overbefolket. Alligevel klages der stærkt over Mangel paa Arbejdskraft i Landbruget, og hvad det skorter paa, er Tjenestefolk og faste Arbejdere. Der er i de senere Aar kommet en stærk Uafhængigheds-trang op i Befolkningen, Ungdommen vil ikke længere leve det bundne Liv paa Gaardene, der ofte ligge langt fra Kro og Købmand, den vil have nøje bestemte Arbejdstider og Fritiden til egen Raadighed, og mere og mere bliver det Sædvane, at Arbejderne leje sig Bolig i Landsbyen og kun tage Arbejde som løse Daglejere. Samtidig er der en meget stærk Efterspørgsel efter at faa Jord i Forpagtning, til

Havebrug eller til et lille Agerbrug, og er Arbejderen først kommet i Besiddelse af en lille Jordlod, vil han, selv om Lodden kun yder ham det tarveligste Livsunderhold, kun i de travleste Tider søge Arbejde hos andre. Følgen af den stærke Efterspørgsel efter Jord er, at over alt, hvor Forholdene tillade det, udparcelleres de store og middelstore Ejendomme — den hollandske Lovgivning tillader Udstykning og Sammenlægning uden Grændser —, og Parcellerne bortforpagtes til Arbejderne, en Udstykning, der selvfølgelig ogsaa fremmes ved, at de større Ejendomme, der er henviste til betalt Arbejdskraft, vanskelig kunne klare sig. Udviklingen gaar hurtig for sig. I Tiden fra 1888—1903 ere de større Ejendomme (med 180 Tdr. Ld. og derover) aftagne i Tal med 16 pCt., medens Ejendommene med fra 2 til 9 Tdr. Ld. ere forøgede fra 74,500 til 91,400, altsaa med 17,000 eller over 20 pCt. Særlig i de Provinser, hvor »Sandkulturerne« ere de fremherskende (d. v. s. Gelderland, Over-Ysel, Drente, det østlige Utrecht og Nordbrabant), have Forholdene været gunstige for Udparcellering; her findes derfor de fleste Smaabrug, fra hvilke Strømme af Arbejdere i Høstens Tid brede sig over de andre hollandske Provinser og over de tilgrænsende Egne af Tyskland, hvorfra de efter 1 à 2 Maaneders Forløb søge tilbage til deres egne Dværgbrug, der i Mellemtiden have været passede af Kone og Børn.

Hele denne Omdannelse af Landarbejdernes Forhold fra det faste og bundne til det løsere og mere individuelt selvstændige føles Landet over i enhver Bedrift, hvor der maa have regelmæssig Hjælp, Hjælp til alle Tider af Aaret og Dagen. Den hollandske Regering nedsatte for nogen Tid siden en Kommission for at tage Landarbejderspørgsmaalet under Overvejelse og fremkomme med Forslag om, hvad der kunde gøres for at tilvejebringe bedre Forhold. Denne Kommission skal for nylig have afleveret sin Betænkning, der imidlertid endnu ikke er offentliggjort.

(Fortsættes).